

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה נג: תיקון מקום התפילה (4): החזרת פנים לכותל

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה נג: תיקון מקום התפילה (4): החזרת פנים לכותל

*

רקע

הגמ' אוסרת שתהיה חציצה בין המתפלל לבין הקיר. נחלקו הראשונים במהות הדין ובגדריו.

מקורות

א. גמ' ה: "תניא אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער... סמוך למיטתי"

ב. תוס' ד"ה שלא

מרדכי סי' ט

שו"ת הרמב"ם סי' רטו

אבודרהם, דיני שמונה עשרה ד"ה ואמרינן נמי בירושלמי, "... הספסלין שיושבין בהם"

ג. רמב"ם הל' תפילה פ"ה ה"ו

ד. טור סי' צח, "התפלה היא במקום הקרבן... למקום שהקרבן עולה"

ה. שו"ע סי' צ סע' כא-כג, ומשנה ברורה

שו"ת הרמב"ם סי' רטו

שאלה, ומה יאמר אדוננו בדבר מה שאמרו רבותינו ז"ל [ה:] אמר רב יהודה אמר רב ואיתימא ר' יהושע בן לוי ואמרי לה במתניתא אבא בנימין אומר מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר שנאמר ויסב חזקיה פניו אל הקיר. מה זאת החציצה האסורה ולא יזוז סבה נאסרה? והאם נכנסות בכלל זה הפרוכות וכיוצא בהן אם לאו? ופרוכות, שיש בהן צורות בלתי בולטות והן בצד שאליו מכוונים התפלה או שמכסים בהן קירות הבית כדי ליפותם, האם בזה איסור אם לאו? התשובה: הסבה שחשבו לרצוי להתקרב אל הקיר היא, שזה מאפשר להתיחד ביותר ויהיה מכוון לכו. ואין הפרוכות מונעת. ואין מגונה שיחצוץ בינו ובין הקיר אלא ארון או ארגו או שקים או כלי בית וכיוצא בהם, משום שזה מבלבל הכוונה. וכוון התפילה לצורות, אפילו אינן בולטות, מגונה, משום שמסיח דעתו להביט בהן ותתפסד הכוונה. ואנחנו עוצמים עינינו בתפלה, כשמזדמן לנו זה, בין אם פרוכת או קיר מצויר. וכתב משה.

אבודרהם, דיני שמונה עשרה ד"ה ואמרינן נמי בירושלמי
ואמרינן נמי בירושלמי בפרק אין עומדין: אמר ר' יוסא צריך אדם להסב פניו לכותל להתפלל ומה טעמא ויסב חזקיה פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' [ישעיהו לח, ג]. כלומר שלא יתפלל באמצע הבית. ובתלמודא דידן בפרקא קמא דברכות [ה, ב] אומר: אמר רב יהודה אמר ר' יהושע בן לוי מנין למתפלל שלא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הכותל שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר. ומפרש בחדושי רב"ש דוקא דבר שהוא חוצץ כגון הפסק מטה שהוא מקום חשוב, שרחבה ד' וגבוה י', אבל דבר מועט אינו נקרא הפסק, שאם כן האיך מתפללין בבית הכנסת לפני הספסלין שיושבין בהם.
טור סי' צח, "התפלה היא במקום הקרבן... שהקרבן עולה"

התפלה היא במקום הקרבן, דכתיב 'ונשלמה פרים שפתינו' [הושע יד], וכתיב 'ולעבדו בכל לבבכם' - וכי יש עבודה בלב? אלא איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. ולכך צריך לזוהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים, ומעומד דומיא דעבודה דכתיב 'לעמוד לשרת', והשוואת הרגלים ככהנים בשעת העבודה, וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר ובינו לקרקע דוגמת הקרבן שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה, וראוי הוא שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה, ומכל מקום טוב לו שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות. ואחר שיעשה דוגמת הקרבן, עולה לריח ניחוח למקום שהקרבן עולה.

הסבר הסוגיה

אמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מניין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר? שנאמר: 'ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל'. [גמ' ה:]

הגמ' אומרת שהמתפלל צריך להקפיד שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר, ולכן אין לו להתפלל לפני מיטתו. התוס' [ד"ה שלא] אומרים שדווקא מיטה חוצצת, שאינה קבועה, אך חפץ קבוע כארון וכתיבה אינו חוצץ. גם אבודרהם [דיני שמונה עשרה, ד"ה ואמרינן נמי בירושלמי] מגדיר מהם החפצים החוצצים, ונותן הגדרה שונה מהגדרת התוס': "דוקא דבר שהוא חוצץ כגון הפסק מטה שהוא מקום חשוב שרחבה ד' וגבוה י' אבל דבר מועט אינו נקרא הפסק".

הגדרת אבודרהם שונה מהגדרת התוס', אך הכיוון בשתייהן זהה. שניהם סוברים שבתפילה אדם מתייחד עם קונו, והסבת הפנים לקיר מסמלת התייחדות זו. כיוון שהסבת הפנים לקיר היא מעשה סמלי, הם נותנים הגדרה פורמאלית לדברים החוצצים, תוס' סוברים שדבר קבוע אינו חוצץ, ואבודרהם סובר שחפץ קטן אינו חוצץ. כיוון שהכיוון של שניהם זהה, ניתן לחבר את שתי ההגדרות, ולומר שרק חפץ גדול שאינו קבוע - חוצץ.

גם המרדכי [סי' ט] הולך בכיוון זה, שהגדרת חציצה היא הגדרה פורמאלית, ולכן הוא לומד מברכת כהנים לסוגייתנו, שאדם אינו חוצץ בין המתפלל לבין הכותל.

הרמב"ם [שו"ת סי' רטו] חולק על הראשונים הללו, ולדעתו "הסבה שחשבו לרצוי להתקרב אל הקיר היא, שזה מאפשר להתייחד ביותר ויהיה מכוון לבו". לדעת הרמב"ם אין איסור של חציצה בינו לבין הכותל, אלא הוא חייב להסב פניו לכותל כדי להסיר ממנו כל דבר שיכול להסיח את דעתו ולפגוע בכוונה בתפילה. לפי הרמב"ם אין הגדרה פורמאלית לדברים החוצצים, אלא ההגדרה תלויה בכך שדברים אלו מסיחים את הדעת ומפריעים לכוונה, ולכן לדעתו אין להתפלל מול ציור אף שאין בו ממשות והוא לא יכול להוות "חציצה".

ניתן לדייק הבנה זו, שאין איסור שתהא חציצה בין המתפלל לבין הכותל אלא אסור שיהיה דבר המפריע לכוונתו, גם מדברי הרמב"ם בהלכות [פ"ה ה"ו], שם שינה הרמב"ם את לשון הגמ': "שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר", והחליפה בלשון: "יחזיר פניו לכותל".

הטור [סי' צח] מוסיף טעם נוסף לאיסור חציצה בין המתפלל לבין הכותל: "ושלא יחוץ דבר בינו לבין הקיר ובינו לקרקע דוגמת הקרבן שחציצה פוסלת בינו לבין הכלי ובינו לרצפה". הטור מפרש שתפילה במקום קרבן, ולכן יישמו חכמים בתפילה את הלכות הקרבנות [טעם זה הובא גם בשו"ע (סי' צח סע' ד)].

סיכום

נחלקו הראשונים בהסבר האיסור שתהיה חציצה בין המתפלל לבין הקיר. מתוס' ואבודרהם משמע שהחיוב להחזיר פנים לכותל מבטא התייחדות של המתפלל עם קונו, ולכן אסור שיהיו חפצים החוצצים התייחדות זו. מהרמב"ם משמע שהחיוב להחזיר פנים לכותל הוא כדי שלא יהיה דבר שימנע את כוונתו. הטור מפרש שחכמים תיקנו תפילה כדין קרבן, ולכן חציצה פוסלת בתפילה כשם שפוסלת בקרבן.

הלכה

השו"ע [סי' צ סע' כא] פוסק שצריך שלא יהיה דבר החוצץ בין המתפלל לבין הקיר, והוא מפרש כתוס' שדבר קבוע, כארון ותיבה, אינו חוצץ. הרמ"א מוסיף גם את דינו של אבודרהם שרק דבר גדול שגובהו עשרה טפחים ורוחבו ארבעה טפחים חוצץ. עוד פוסק השו"ע [סע' כא-כב] שאדם ובעלי חיים אינם חוצצים, אך טוב לחוש לדעה שאדם חוצץ, ויש להיזהר מלהתפלל אחורי שום אדם. הרמ"א סובר שבעלי חיים חוצצים.

השו"ע [סע' כג] מביא את פסק הרמב"ם, שאסור להתפלל כנגד בגדים מצוירים, ואם קרה מקרה ומתפלל כנגדם, יעצום עיניו, כדי שלא יסיחו דעתו מהתפילה.

למעשה, הלכה זו מעלה שאלות רבות. אם תיבה מהווה חציצה, כיצד ניתן להתפלל בבית הכנסת, הרי לפני כל המתפללים יש תיבה או סטנדר? כמו כן השו"ע [סע' כב] מביא יש אומרים [ספר הפליאה, מובא בב"י סוד"ה ומ"ש רבינו דבעלי חיים], שאף אדם מהווה חציצה, אם כך בבית כנסת כולם חייבים להיצמד לקיר!

הט"ז [סק"ה] מפרש, שכל צרכי התפילה אינם חוצצים, ולכן הסטנדר אינו חוצץ. לפי זה ניתן לומר, שאדם חוצץ רק אם הוא אינו מתפלל, אבל בבית הכנסת שכולם מתפללים, אדם אינו חוצץ. המשנה ברורה [סקס"ט] מצטט את המאמר מרדכי, שדין זה הוא רק זהירות בעלמא כשאפשר, אבל בבית הכנסת, שאי אפשר, מותר לכתחילה להתפלל אחורי אדם.